

CHARTA PENTRU PROTECȚIA ȘI CONSERVAREA PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC

Redactată de un comitet internațional condus de Margareta Björnstaed, instituit de ICOMOS conform procedurii de adoptare de către Comitetul Executiv a textelor doctrinale și adoptată de către acest comitet în noiembrie 1989, charta a cărei traducere o punem la dispoziția specialiștilor români a fost adoptată la Adunarea Generală trienală ICOMOS de la Lausanne în octombrie 1990. Spiritul și prevederile ei reflectă actuala atitudine a școlilor arheologice naționale cu tradiție și prestigiu față de patrimoniul care face obiectul preocupărilor acestora. Dată fiind revenirea în ICOMOS a organismelor specializate din România, aplicarea chartei la stările din țara noastră reprezintă mai mult decât o datorie morală. Dealtfel, deși specialiștii români nu au participat la elaborarea acestui text și nici nu au fost consultați în prealabil asupra lui — dată fiind absența țării noastre în ultimul deceniu din structurile specializate ale UNESCO — articolele chartei sînt foarte apropiate sau chiar coincid cu punctele de vedere exprimate cu prilejul redactării proiectului Legii Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice care a fost depusă spre adoptare Parlamentului României, precum și cu principiile din Regulamentul săpăturilor arheologice al cărui proiect a fost redactat de Comisia Națională Arheologică de pe lângă Academia Română.

Avem convingerea că publicarea în revistele noastre de specialitate a acestei charte va constitui subiect de reflecție pentru toți cei implicați în această activitate și mai ales că va provoca un schimb rodnic de opinii, cu rezultate pozitive în ceea ce privește alinierea arheologiei românești la punctele de vedere exprimate și adoptate de orientările avansate din arheologia europeană și mondială.

RADU POPA, Vicepreședinte CNMASI

Introducere

Este unanim recunoscut că atît cunoașterea originii societăților umane cît și aceea a evoluției lor sînt de importanță fundamentală pentru întreaga omenire, permițîndu-i să-și cunoască rădăcinile culturale și sociale.

Patrimoniul arheologic reprezintă principala mărturie asupra activităților umane din trecut. Protecția și atenta lui administrare reprezintă deci activități indispensabile ce permit arheologilor și altor oameni de știință să-l studieze și interpreteze în numele generației actuale și a celor viitoare, în folosul acestora.

Protecția acestui patrimoniu nu se poate întemeia doar pe acțiunile tehnice ale arheologiei. Ea pretinde o bază mai largă de cunoștințe și competențe, profesionale și științifice. Anumite elemente ale patrimoniului arheologic fac parte din structuri de arhitectură, iar în aceste cazuri ele trebuie protejate cu respectarea criteriilor privind patrimoniul arhitectural enunțate în 1966 prin Charta de la Veneția privind restaurarea și conservarea monumentelor și a siturilor. Altele fac parte din tradițiile vii ale populațiilor băștinașe, a căror participare la protecția și conservarea acestora devine în asemenea cazuri esențială.

Din aceste motive ca și din altele, protejarea patrimoniului arheologic trebuie să se întemeieze pe colaborarea efectivă a specialiștilor din numeroase discipline. Ea pretinde de asemenea cooperarea serviciilor publice, a unor cercetători, a întreprinderilor private sau de stat, precum și a publicului larg. Drept consecință, prezenta chartă enunță principii valabile în diferitele sectoare ale administrării patrimoniului arheologic. Ea include îndatoririle autorităților publice și ale legiuitorilor, regulile profesionale aplicabile la întocmirea inventarelor, recunoașterea în suprafață, săpătura, documentația, cercetarea, protejarea, conservarea, reconstituirea, informarea, prezentarea, punerea la dispoziția publicului și utilizarea patrimoniului arheologic, precum și precizarea calificării personalului însărcinat cu protejarea lui.

Prezenta chartă se justifică prin succesul înregistrat de Charta de la Veneția ca document normativ și sursă de inspirație în domeniul strategiilor și practicilor guvernamentale, științifice și profesionale. Ea își propune să enunțe principii fundamentale și recomandări cu caracter general. De aceea ea nu se poate ocupa de dificultățile și situațiile specifice din diferite zone sau țări. Pentru satisfacerea acestora din urmă, charta urmează a fi completată pe plan regional și național cu principii și reguli suplimentare.

Art. 1 — *Definiție și introducere*

Sub termenul de „patrimoniu arheologic” se înțelege acea parte a patrimoniului nostru material pentru care cunoașterea de bază se întemeiază pe metodele arheologice. El înglobează toate urmele de viață omenească și are în vedere toate locurile unde s-au exercitat activități umane, oricare au fost acestea, structurile și vestigiile de orice fel abandonate, aflate pe teren, în subsol sau sub apă, precum și inventarul asociat.

Art. 2. — *Politica „conservării integrate”*

Patrimoniul arheologic este o bogăție culturală fragilă care nu se regenerează. Agricultură și planurile de folosire a solului rezultând din programele amenajărilor teritoriale trebuie ca urmare astfel reglementate încât să reducă la minimum distrugerea acestui patrimoniu. Strategiile protecției patrimoniului arheologic trebuie permanent integrate planurilor privind agricultura, folosirea terenurilor, dezvoltarea și perspectivele, dar și celor privind cultura, mediul înconjurător și educația. Strategiile protejării patrimoniului arheologic trebuie mereu actualizate și adaptate noilor împrejurări. Crearea rezervelor arheologice trebuie să facă parte din aceste măsuri.

Strategiile protecției patrimoniului arheologic trebuie luate în considerare de cei răspunzători cu planificarea la scară internațională, națională, regională și locală.

Participarea activă a populației trebuie integrată strategiilor conservării patrimoniului arheologic. Ea este esențială în toate cazurile în care este vorba de patrimoniul unei populații băștinașe. Participarea trebuie să se producă în cunoștință de cauză și prin acces la cunoștințe, condiții obligatorii pentru orice decizie. Informarea publicului larg reprezintă deci un element important al „conservării integrate”.

Art. 3 — *Legislație și economie*

Protecția patrimoniului arheologic este obligație morală a tuturor ființelor umane. Dar ea este totodată responsabilitate publică colectivă. Această responsabilitate se cere materializată prin adoptarea unei legislații adecvate și prin asigurarea fondurilor suficiente finanțării eficace a programelor de conservare a patrimoniului arheologic.

Patrimoniul arheologic este un bun comun al întregii societăți omenesti și ca urmare fiecare țară are datoria de a asigura fondurile necesare pentru conservarea sa.

Legislația trebuie să garanteze conservarea patrimoniului arheologic în funcție de necesitățile istoriei și tradițiilor fiecărei țări și regiuni, asigurând atât conservările „in situ” cât și imperativele cercetării.

Legislația trebuie să pornească de la principiul că patrimoniul arheologic reprezintă moștenirea întregii omeniri și a tuturor colectivităților umane, nu a unor persoane individuale sau a unor anumite națiuni.

În absența acordului serviciilor arheologice competente, legislația trebuie să interzică orice distrugere, degradare sau alterare prin modificări a tuturor monumentelor, siturilor arheologice, precum și a mediului natural în care acestea se află.

Legislația trebuie din principiu să pretindă cercetarea prealabilă și întocmirea unei documentații arheologice complete în toate cazurile în care a putut fi autorizată o distrugere a patrimoniului arheologic.

Legislația trebuie să pretindă o păstrare corectă precum și administrarea și conservarea satisfăcătoare a patrimoniului arheologic, în condițiile garantării mijloacelor necesare.

Legislația trebuie să prevadă sancțiuni adecvate, proporționale cu gravitatea infracțiunilor împotriva textelor privind patrimoniul arheologic.

În cazul în care legislația își extinde protecția doar asupra patrimoniului înregistrat sau înscris în listele oficiale, trebuie prevăzute dispoziții în scopul protejării temporare a monumentelor și siturilor lipsite de protecție sau nou descoperite, pînă la momentul efectuării unei evaluări arheologice.

Unul din pericolele fizice majore care amenință patrimoniul arheologic decurge din programele de amenajare teritorială. O legislație adecvată trebuie deci să prevadă obligația celor care fac amenajările de a proceda la un studiu de impact arheologic înainte de a-și definitiva programul, iar costul studiului trebuie inclus în bugetul proiectului. Principiul conform căruia orice program de amenajare teritorială trebuie astfel conceput încît să reducă la minimum repercusiunile asupra patrimoniului arheologic, urmează a fi de asemenea prevăzut într-o lege.

Art. 4 — *Inventare*

Protecția patrimoniului arheologic trebuie să se întemeieze pe cunoașterea cit mai complet posibilă a prezenței, extinderii și naturii sale. Ca urmare, inventarele generale de potențial arheologic sînt instrumente de lucru esențiale pentru elaborarea strategiilor protecției patrimoniului arheologic. Rezultă totodată că inventarierea este o obligație fundamentală în protecția și administrarea patrimoniului arheologic.

În același timp, inventarele constituie o bancă de date ce oferă informațiile primare pentru studiu și cercetarea științifică. Întocmirea inventarelor trebuie deci privită ca un proces dinamic și continuu. Rezultă de asemenea că inventarele trebuie să cuprindă informația la nivele de precizie și detalieri diferite, deoarece chiar și cunoștințe superficiale pot oferi o bază de pornire pentru măsuri de protecție.

Art. 5 -- *Inventarul siturilor*

În arheologie cunoașterea este în mare măsură tributară intervenției științifice asupra sitului. Intervenția asupra sitului îmbrățișează întreaga gamă a metodelor, de la explorarea nedistructivă și pînă la săpătura integrală, trecînd prin varianta sondajelor limitate sau a recoltărilor de eșantioane.

Trebuie admis ca principiu fundamental că orice încercare de informare despre patrimoniul arheologic urmează a se limita la distrugerea doar a minimumului de mărturii arheologice necesare pentru realizarea scopurilor științifice sau de conservare ale campaniei. Metodele intervenției nedistructive — observații aeriene, observații în suprafață pe teren, observații submarine, recoltarea de eșantioane sau de mărturii materiale fără săpătură, sondajele limitate — trebuie încurajate în toate cazurile, fiind preferabile săpăturii integrale.

Săpătura implică totdeauna o selecție de date ce vor fi înregistrate și conservate cu prețul pierderii tuturor celorlalte informații și eventual chiar cu prețul distrugerii totale a monumentului sau a sitului. Decizia de a întreprinde o săpătură nu trebuie deci luată decît după o judecată responsabilă.

Săpăturile trebuie efectuate preferențial asupra monumentelor și a siturilor condamnate la dispariție datorită programelor de amenajare ce vizează schimbări în regimul sau utilizarea terenurilor, de asemenea în cazul jafurilor sau a distrugerilor prin agenți naturali.

În cazuri de excepție, situri neamenințate vor putea fi săpate fie în funcție de prioritățile cercetării, fie în scopul prezentării lor pentru public. În asemenea cazuri, săpătura trebuie precedată de o evaluare științifică temeinică a potențialului respectivului sit. Săpătura trebuie să fie parțială și să rezerve un sector cu valoare de martor pentru investigațiile ulterioare.

Atunci cînd se efectuează o săpătură, comunitatea științifică are dreptul de a primi un raport întocmit conform unor norme bine definite, anexat inventarelor de descoperiri utile, cu respectarea unui termen rezonabil după încheierea lucrărilor.

Săpăturile trebuie efectuate conform recomandărilor UNESCO (recomandări din 1956 definind principiile internaționale care se aplică în domeniul săpăturii arheologice), precum și cu respectarea normelor profesionale, internaționale și naționale.

Art. 6 — *Păstrarea și conservarea*

Conservarea „in situ” a monumentelor și a siturilor trebuie să fie obiectivul fundamental al conservării patrimoniului arheologic, inclusiv conservarea adecvată pe termen lung și cu grijă a dosarelor de documentare și a colecțiilor etc. referitoare la ele. Orice schimbare a locului violează principiul conform căruia patrimoniul trebuie conservat în contextul său original. Acest principiu subliniază necesitatea păstrării, conservării și administrării convenabile. Decurge din aceasta că în cazul în care nu este asigurată o finanțare care să permită și să garanteze în prealabil păstrarea și conservarea patrimoniului arheologic, acesta din urmă nu trebuie expus nici riscurilor și consecințelor săpăturii, nici abandonat după săpătură.

Angajarea și participarea populației locale trebuie încurajate deoarece ele reprezintă mijloace de acțiune în vederea păstrării patrimoniului arheologic. În anumite cazuri, se poate recomanda încredințarea responsabilității de protecție și administrare a monumentelor și siturilor către populațiile băstinașe.

Resursele financiare fiind inevitabil limitate, păstrarea activă a siturilor arheologice nu poate fi decât selectivă. Selecția trebuie să se exercite asupra unui eșantion extins de situri și monumente și să țină seama de criterii științifice, calitative și reprezentative, evitându-se selecția după criteriile de atracție și prestigiu. Recomandarea UNESCO din 1956 trebuie aplicată și la păstrarea și conservarea patrimoniului arheologic.

Art. 7 — *Prezentare, informare, reconstituire*

Prezentarea pentru publicul larg a patrimoniului arheologic reprezintă un mijloc esențial pentru a-i permite acestuia cunoașterea originilor și dezvoltării societății moderne. În același timp, este calea cea mai importantă pentru a face publicul să înțeleagă necesitatea protejării acestui patrimoniu.

Prezentarea pentru publicul larg constituie o vulgarizare a stadiului cunoașterii științifice și ca urmare trebuie să fie supusă la revizuire frecvente. Ea trebuie să țină seama de numeroasele căi care permit înțelegerea trecutului.

Reconstituirile satisfac două funcții importante, fiind concepute în scopul unor cercetări experimentale și pedagogice. Ele trebuie totuși întreprinse cu multă precauție pentru a nu pune în pericol nici una dintre măturile arheologice existente. De asemenea este necesar de a se ține seama de toate datele, de orice natură ar fi ele, pentru a se realiza autenticitatea. Reconstituirile nu trebuie făcute pe locul vestigiilor arheologice, deasupra acestora și trebuie să fie evident caracterul lor de reconstituire.

Art. 8 — *Calificările profesionale*

Pentru a asigura administrarea patrimoniului arheologic este necesară competența în numeroase discipline la un nivel științific ridicat. Ca urmare,

în fiecare țară formarea unui număr suficient de profesioniști în sectoarele de competență implicate trebuie să fie un obiectiv important al politicii de învățământ. Cit despre necesitatea formării de experți în domeniile de strictă specialitate, aceasta reclamă cooperarea internațională. Este necesară elaborarea și menținerea în acțiune a unor norme privind formarea profesională ca și etica profesională.

Pregătirea arheologică universitară trebuie să țină seama în programele ei de schimbările intervenite în strategiile conservării, de faptul că cercetarea prin săpătură a devenit mai puțin importantă decât conservarea „in situ”. Ea trebuie totodată să-și însușească punctul de vedere după care studiul istoriei popoarelor băștinase este la fel de important ca și studiul monumentelor și a siturilor de renume în încercarea înțelegerii și conservării patrimoniului arheologic.

Protecția patrimoniului arheologic este un proces dinamic permanent. În consecință, profesioniștilor ce lucrează în acest domeniu trebuie să li se asigure toate facilitățile necesare reciclării lor. Este necesar să fie organizate programe specializate de formare la un nivel înalt care să prevadă accentele necesare în sfera protejării și administrării patrimoniului arheologic.

Art. 9 — *Cooperarea internațională*

Patrimoniul arheologic fiind o moștenire comună a întregii omeniri, cooperarea internațională este esențială în ceea ce privește enunțarea criteriilor administrării acestui patrimoniu, precum și respectarea acestor criterii.

Există o necesitate stringentă pentru circuite internaționale care să permită schimbul de informații și împărtășirea de experiențe între profesioniștii însărcinați cu administrarea patrimoniului arheologic. Această implică organizarea de conferințe, seminarii, ateliere etc. la nivel mondial ca și la nivel regional, precum și crearea de centre regionale de formație la nivel înalt. Prin intermediul grupurilor sale specializate, ICOMOS va trebui să țină seama de aceste realități în cadrul programelor sale pe termen lung și mediu.

De asemenea, programele internaționale de schimburi privind personalul administrativ și științific trebuie continuate deoarece ele oferă mijloacele creșterii competenței în acest domeniu.

Programe de asistență tehnică trebuie dezvoltate sub auspiciile ICOMOS.